

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

SK ./. riksåklagaren ang. undanröjande av skyddstillsyn

(Hovrättens för Västra Sverige beslut den 23 februari 2021 i mål Ö 1119-21)

Högsta domstolen har förelagt mig att sända eller lämna in svarsskrivelse över SK:s överklagande. Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens beslut och ser inte något skäl att meddela prövningstillstånd.

Bakgrund

Allmänt

SK dömdes den 9 maj 2019 av Halmstads tingsrätt för misshandel, ringa stöld i två fall, bedrägeri, häleri i två fall, häleriförseelse, skadegörelse och ringa narkotikabrott i två fall. Den samlade brottsligheten ansågs ha ett straffvärde motsvarande fängelse i några månader. Påföljden bestämdes till skyddstillsyn.

Enligt en särskild föreskrift skulle SK genomgå den behandling som frivården i samråd med socialtjänsten bestämde. Domen vann laga kraft.

Övervakningsnämnden beslutade den 10 februari 2020 att göra en framställan till åklagaren om undanröjande av skyddstillsynen, eftersom SK enligt nämndens bedömning allvarligt hade åsidosatt sina åligganden och det kunde antas att åtgärder som frivården fick vidta blev utan verkan.

Åklagaren yrkade att skyddstillsynen skulle undanröjas enligt 28 kap. 9 § brottsbalken.

Tingsrätten

Tingsrätten undanröjde tidigare utdömd skyddstillsyn och bestämde påföljden till fängelse i tre månader. Som skäl för beslutet angav tingsrätten följande.

Att ställa sig under övervakning och hålla kontakten med frivården var [SK:s] viktigaste åliggande enligt skyddstillsynen. Tingsrätten delar därför övervakningsnämndens bedömning att [SK] allvarligt har åsidosatt sina åligganden.

Det finns visserligen ingen anledning att ifrågasätta [SK:s] uppgifter om att hon genomgått en behandling för sitt missbruk i Danmark, att behandlingen varit lyckosam och att en väsentlig förbättring har skett i hennes livssituation. Enligt rättens uppfattning har detta emellertid ingen betydelse för frågan om skyddstillsynen ska undanröjas, eftersom behandlingen inte har bestämts av frivården i samråd med socialtjänsten. Någon omständighet som talar emot att skyddstillsynen undanröjs föreligger inte.

[SK] har alltså allvarligt åsidosatt sina åligganden. Tillräckliga skäl föreligger för att undanröja skyddstillsynen. Påföljden bör i stället bestämmas till fängelse.

Vid bestämmandet av fängelsestraffets längd ska domstolen beakta vad den dömda har undergått till följd av skyddstillsynen. [SK] har helt undandragit sig övervakningen och har inte undergått någonting till följd av skyddstillsynen.

Fängelsestraffets längd ska därför motsvara straffvärdet för brotten. Straffvärdet för den samlade brottsligheten motsvarar fängelse tre månader. Tiden som förflutit sedan domen motiverar ingen nedsättning av straffet.

Hovrätten

SK överklagade och yrkade att hovrätten skulle meddela henne en varning eller, i andra hand, att hovrätten skulle sätta ned fängelsestraffets längd. Åklagaren motsatte sig att tingsrättens beslut ändrades.

Hovrätten fastställde tingsrättens beslut. Som skäl angav hovrätten följande.

[SK] har under övervakningsåret i princip helt undandragit sig kontakten med Kriminalvården. Den kontaktföreskrift som övervakningsnämnden meddelade henne har hon inte till någon del följt. Hon har genom sitt agerande omöjliggjort för Kriminalvården att ta fram en planering för verkställigheten av skyddstillsynen och den med denna förenade föreskriften om behandling. Mycket talar för att det är hennes personliga förhållanden och kanske särskilt hennes missbruk och ointresse till kontakter med Kriminalvården som är orsak till att så blev fallet inledningsvis.

I oktober 2019 startade hon i Danmark, där hon är bosatt, en behandling mot sitt missbruk. Som hovrätten uppfattat det var det en behandling med metadon som hon genomförde i öppenvård. Hon har själv uppgett att behandlingen var bra för henne. Under den tid som löpte fram till dess övervakningen upphörde den 9 maj 2020, sökte hon dock inte någon kontakt med Kriminalvårdens handläggare. Detta trots att hennes akuta missbrukssituation borde ha förbättrats betydligt under den behandling som hon fick i Danmark och som hon uppfattade som lyckosam. Hon har inte heller därefter tagit någon kontakt med Kriminalvården för att undersöka möjligheterna att med dess stöd få till en behandling i Sverige, som hon nu förklarar sig intresserad av. Utredningen visar visserligen att hon själv vidtagit åtgärder för att om möjligt få till stånd en behandling i Sverige i öppenvård. Hon har inte meddelat hovrätten att någon behandling har inletts här och det är således ovisst om behandlingen har kommit igång och hur den ska finansieras.

Även om [SK:s] förhållanden nu framstår som bättre än tidigare är förhållandena enligt hovrättens mening ännu så oklara, både när det gäller eventuell bosättning i Sverige och behandling här, att det starkt kan sättas ifråga om en verkställighet inom ramen för skyddstillsynen verkligen kommer till stånd för det fall [SK] meddelas en varning i kombination med att det förordnas att övervakningen ska återupptas och pågå under en tid om ett år.

Vid en samlad bedömning av det anförda anser hovrätten i likhet med tingsrätten att skyddstillsynen ska undanröjas och att påföljden i stället ska bestämmas till fängelse.

Vid bestämmande av fängelsestraffets längd gör hovrätten ingen annan bedömning än den som tingsrätten har gjort. Tingsrättens beslut ska därför fastställas.

Överklagandet

SK har överklagat hovrättens beslut och vill att Högsta domstolen ska upphäva hovrättens beslut att fastställa tingsrättens beslut. Hon yrkar att tidigare utdömd skyddstillsyn ska bestå.

Som grund för talan har hon bl.a. angett att hon inte har allvarligt åsidosatt sina åligganden enligt 28 kap. 8 § brottsbalken samt att det saknas tillräckliga skäl för undanröjande av tidigare ådömd skyddstillsyn. Hon delar inte hovrättens bedömning att hennes förhållanden är oklara. Det finns enligt överklagandet omständigheter om förbättrade förhållanden som hovrätten inte tagit tillräcklig hänsyn till och som har avgörande betydelse för varför skyddstillsynen ska bestå. Det kan heller inte antas att andra åtgärder blir utan verkan. Det är därför enligt överklagandet tillräckligt ingripande och skulle få avsedd verkan med en varning enligt 28 kap. 7 § första stycket p 4 och 28 kap. 9 § andra stycket brottsbalken.

Som grund för prövningstillstånd har SK gjort gällande att det behövs vägledning ”i fråga om innebörden och omfattningen av vilka förbättrade förhållanden som krävs i fråga om tillräckliga skäl saknas för undanröjande av skyddstillsyn”. Hon har här hänvisat till ett annat mål från Hovrätten för Västra Sverige där likartade förhållanden enligt SK bedömdes på ett annat sätt (Hovrättens för Västra Sverige beslut den 18 februari 2021 i mål Ö 1090-21). Det finns enligt SK även synnerliga skäl för prövningstillstånd eftersom utgången i hovrätten beror på grovt förbiseende eller grovt misstag då hovrätten inte i tillräcklig utsträckning tagit hänsyn till den förbättring avseende hennes livssituation som skett.

Grunder för min inställning

Rättslig reglering

Den dömdes skyldigheter vid en skyddstillsyn

De skötsamhetskrav som gäller för den som har dömts till skyddstillsyn framgår av 28 kap. 6 § med vidare hänvisning till 26 kap. 11 och 13–15 §§ brottsbalken.

Av bestämmelserna i 26 kap. brottsbalken följer bl.a. att den dömde under prövotiden ska vara skötsam och efter förmåga försöka försörja sig och betala skadestånd som har dömts ut på grund av brottet. Han eller hon är vidare skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse. (26 kap. 11 § brottsbalken.)

Det följer vidare, att den som står under övervakning ska följa den individuellt utformade plan för övervakningen som ska upprättas för den dömde och hålla övervakaren underrättad om sin bostad, sin sysselsättning och andra förhållanden av betydelse för övervakningen. Den övervakade är också skyldig

att inställa sig hos övervakaren efter kallelse och i övrigt hålla kontakt med övervakaren enligt dennes anvisningar. (26 kap. 14–15 § brottsbalken.)

Om det behövs för att minska risken att den som står under övervakning begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället, får Kriminalvården besluta om en särskild föreskrift som ska följas av den övervakade. En sådan föreskrift får avse bl.a. på vilket sätt och i vilken omfattning den övervakade ska hålla kontakt med övervakaren eller Kriminalvården. (26 kap. 16 § brottsbalken.)

Kriminalvårdens åtgärder vid brott mot villkoren för skyddstillsyn

Om en dömd person bryter mot vad som gäller för honom eller henne till följd av en dom på skyddstillsyn, får Kriminalvården vidta en åtgärd som avses i 26 kap. 18 § första stycket brottsbalken. Om en sådan åtgärd anses otillräcklig, får Kriminalvården besluta om att en varning ska meddelas den dömda. En sådan åtgärd får inte beslutas av Kriminalvården efter prövotidens utgång. (28 kap. 17 § brottsbalken.)

De åtgärder som avses i 26 kap. 18 § brottsbalken är att den dömda kan ställas under övervakning (26 kap. 12 § brottsbalken) samt då vara skyldig att följa den plan för övervakningen som har upprättats och hålla övervakaren underrättad om sin bostad, sin sysselsättning och andra förhållanden av betydelse för övervakningen liksom att inställa sig hos övervakaren efter kallelse och i övrigt hålla kontakt med övervakaren enligt dennes anvisningar (26 kap. 14 § brottsbalken). Om det behövs för att minska risken att den som står under övervakning begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället, får Kriminalvården besluta om en särskild föreskrift som ska följas av den övervakade (26 kap. 16 § brottsbalken). Om det behövs för att kontrollera att en sådan föreskrift följs får Kriminalvården även besluta om elektronisk övervakning (26 kap. 17 § brottsbalken).

Undanröjande av skyddstillsyn

Om den dömda på ett allvarligt sätt har brutit mot vad som gäller för honom eller henne och det kan antas att han eller hon inte kommer att rätta sig genom någon sådan åtgärd som Kriminalvården kan vidta, ska myndigheten begära att åklagare vid domstol för talan om att skyddstillsynen ska undanröjas. Även utan begäran från Kriminalvården får en sådan talan väckas, om den dömda i fall som avses i 6 b § första stycket på ett allvarligt sätt har brutit mot vad som gäller enligt hans eller hennes behandlingsplan. Talan ska anhängiggöras före prövotidens utgång. (28 kap. 8 § brottsbalken.)

Kravet att den dömda ska ha åsidosatt sina åligganden "allvarligt" är avsett som en markering om att ett undanröjande inte bör tillgripas annat än i anledning av grov misskötsamhet (prop. 1973:131).

Om skyddstillsynen undanröjs, ska rätten bestämma en annan påföljd för brottet och då ta skälig hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av domen på skyddstillsyn samt till böter eller fängelse som dömts ut enligt 28 kap. 2 eller 3 §. I ett sådant fall får rätten döma till fängelse på kortare tid än vad som är föreskrivet för brottet. Har uppgift som avses i 28 kap. 2 a § andra stycket eller 6 b § första stycket lämnats i domen ska rätten, om den dömer till fängelse, beakta detta när straffets längd bestäms. Om det inte finns tillräckliga skäl för att undanröja skyddstillsynen, får rätten i stället besluta om åtgärd som avses i 28 kap. 7 § brottsbalken. En sådan åtgärd får inte beslutas efter prövotidens utgång. (28 kap. 9 § brottsbalken.)

De åtgärder som avses i 28 kap. 7 § brottsbalken är de som följer av 26 kap. 18 § brottsbalken (enligt ovan).

Praxis

I *NJA 1986 s 78* lämnade Högsta domstolen ett yrkande om att en skyddstillsyn skulle undanröjas utan bifall. Högsta domstolen uttalade att det av 28 kap. 8 § första stycket brottsbalken får anses följa, att en domstol kan undanröja en skyddstillsyn enligt 28 kap. 9 § brottsbalken endast om dels den dömde allvarligt åsidosatt sina åligganden, dels det kan antas att han inte kommer att låta rätta sig genom andra åtgärder. Huruvida de angivna förutsättningarna för undanröjande av skyddstillsynen är uppfyllda ska enligt Högsta domstolen bedömas med hänsyn till de förhållanden som föreligger då domstolen fattar sitt beslut. I domen hänvisar Högsta domstolen till att den tilltalade efter målets handläggning i tingsrätten, vid vilken tidpunkt det enligt Högsta domstolen fanns skäl att undanröja skyddstillsynen, själv hade vidtagit åtgärder för att skaffa arbete och fast bostad. Slutsatsen drogs att den tilltalade av egen kraft kunnat anpassa sig i samhället och därmed ansågs inte längre finnas förutsättningar för att undanröja skyddstillsynen. Det fanns inte heller anledning att, såsom riksåklagaren yrkat, förordna att den tilltalade skulle stå under övervakning fram till prövotidens utgång.

I *NJA 2011 s. 511* uttalade Högsta domstolen att undanröjande är avsett att tillämpas bara i fall av grov misskötsamhet och först när frivårdens resurser kan anses uttömda. Högsta domstolen ansåg inte att vad den dömde enligt anmälan till övervakningsnämnden låtit komma sig till last kunde anses utgöra sådan allvarlig misskötsamhet som ska föranleda att skyddstillsynen undanröjs. Den dömdes situation hade förbättrats väsentligt och Högsta domstolen fann, med hänvisning till *NJA 1986 s. 78*, inte skäl att närmare överväga förutsättningarna att meddela honom en varning.

I *NJA 2015 s. 155* prövade Högsta domstolen frågan om undanröjande av en skyddstillsyn som förenats med en föreskrift om samhällstjänst. Domstolen uttalade att utgångspunkten ska vara, att om en samhällstjänst har missköts så är det fråga om grov misskötsamhet som kan ligga till grund för ett undanröjande av skyddstillsynen. Det bör dock normalt krävas att övervakningsnämnden har

vidtagit åtminstone någon åtgärd, t.ex. meddelat den dömde en varning, som har visat sig verkningslös, för att ett undanröjande ska vara berättigat.

Min bedömning

SK dömdes den 9 maj 2019 till en skyddstillsyn som bl.a. innebar att hon var skyldig att ställa sig under övervakning och genomgå den behandling som frivården i samråd med socialtjänsten bestämde. Eftersom hon inte gick att nå efter domen och inte kom till möten med frivården kallades hon till övervakningsnämndens sammanträde den 17 juni 2019 där hon vid inställelse meddelades en kontaktföreskrift om skyldighet att besöka frivården en gång i veckan. SK uteblev från dessa besök och hördes inte heller av på annat sätt. Hon kallades på nytt till ett sammanträde i övervakningsnämnden den 1 juli 2019 från vilket hon uteblev och vid vilket hon därför begärdes omhändertagen.

SK har efter domen helt undandragit sig den övervakning hon varit skyldig att följa och har heller inte i övrigt på något sätt rättat sig efter den skyddstillsyn med föreskrift om vård som dömts ut. Övervakningsnämnden har under provotiden meddelat en kontaktföreskrift, som visade sig verkningslös. Under provotiden har hon dessutom återfallit i brott. Hennes underlåtenhet att rätta sig efter de villkor som gäller för domen, även i tiden efter oktober 2019 då hon genomgått egeninitierad behandling för sitt missbruk i Danmark, innebär att hon på ett allvarligt sätt har brutit mot vad som gäller för henne. Det rör sig om en grov misskötsamhet i förhållande till villkoren.

Målet med en frivårdspåföljd är ytterst den dömdes återanpassning till samhället. Frågan är därför om det, med beaktande av SK:s nuvarande levnadsomständigheter, kan antas att hon framöver skulle komma att rätta sig utan att skyddstillsynen undanröjs.

SK har gjort gällande att hennes levnadsomständigheter är så förbättrade att det saknas tillräckliga skäl för ett undanröjande. Hon har i det sammanhanget hänvisat till att hon har genomgått en behandling mot sitt missbruk i Danmark, att hon har fast bostad och att hon sedan februari 2021 har kontakt med en behandlingsenhet i Sverige. Av åberopade handlingar från vårdgivaren daterade den 24 februari 2021 framgår att hon har kontakt med vårdgivaren för läkemedelsbehandling och att det planeras för en samtalskontakt.

Vid tidpunkten för den dom om skyddstillsyn som sedan undanröjdes uppgav SK på motsvarande sätt att hon hade egen bostad och deltog i behandling enligt LVM som enligt henne fungerade bra. Tingsrätten konstaterade då att det, som frivården hade anfört, fanns anledning att ifrågasätta om SK kunde sköta en skyddstillsyn men kom trots detta vid en samlad bedömning fram till att påföljden borde bestämmas till skyddstillsyn.

Min bedömning är att SK:s livssituation inte är så påtagligt stabiliserad att det finns anledning att anta att hon framöver kommer kunna rätta sig efter en skyddstillsyn. Bedömningen gör jag mot bakgrund av hennes tidigare

misskötsamheter, som skett trots vårdkontakter och eget boende, samt hennes underlåtenhet att upprätthålla någon som helst kontakt med Kriminalvården efter den senast utdömda skyddstillsynen. Det kan enligt min bedömning antas att hon inte låter rätta sig genom någon ytterligare åtgärd, t.ex. en varning, inom ramen för en frivårdande påföljd. De resurser frivården har får anses uttömda.

Jag ansluter mig alltså till hovrättens bedömning att skyddstillsynen på grund av SK:s misskötsamhet ska undanröjas och påföljden ska bestämmas till fängelse. Hovrättens beslut bör enligt min uppfattning fastställas.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Åklagarmyndighetens Utvecklingscentrum, som ansvarar för tillsyn och metodutveckling inom myndigheten, har uppgett att det inte framkommit något som talar för att praxis i frågan om undanröjande av skyddstillsyn är oenhetlig. Det är enligt Utvecklingscentrum dock svårt att uttala sig om enhetligheten eftersom de samlade omständigheterna i varje fall ofta skiljer sig åt och jämförbarheten därför minskar. Att det i enstaka fall förekommer olikheter i domstolarnas bedömning innebär inte att praxis i allmän mening är oenhetlig.

Frågor om undanröjande av skyddstillsyn måste avgöras med utgångspunkt i omständigheterna i varje enskilt fall. Jag ser inte, även med beaktande av det andra hovrättsbeslut som överklagandet refererar till, att det behövs ytterligare klargöranden från Högsta domstolen i frågan om förutsättningarna för undanröjande av skyddstillsyn.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle meddela prövningstillstånd i målet.

Petra Lundh

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Åklagarkammaren i Halmstad (AM-12486-17).

Extra åklagaren Lisbeth Johansson och kammaråklagaren Jörgen Bengtsson.